

Georg Brandes' indledende forelæsning om Hovedstrømninger

Taler

Georg Brandes
Litteraturkritiker og
samfundsdebattør

Dato

3. november 1871

Sted

Københavns Universitet

Omstændigheder

Forelæsningsrække "Hovedstrømninger i det 19de Aarhundredes Litteratur" om litteraturens rolle i samfundet

Idet jeg begynder denne Række af Foredrag, føler jeg en Trang til at anmode om Deres Overbærenhed. Det er første Gang jeg taler fra dette Sted, og jeg medbringer alle Urfarenhedens Mangler. Mine Evner og mine Kundskaber ere lige ufuldkomne. Meget af hvad der herved kan støde Dem vil, tænker jeg, blive rettet ved Tid og Øvelse. Med Hensyn derimod til mine Grundanskuelser, mine ledende Principer og Ideer forlanger jeg ingen Overbærenhed som helst. Hvad der i denne Henseende maatte støde Dem, vil ikke blive forandret. Jeg anseer det for en Pligt og for en Ære at hylde de Principer, til hvilke jeg bekjender mig, Troen paa den frie Forsknings Ret og paa den frie Tankes endelige Seir. Efter disse faa Ord, sagte eengang for alle, udbeder jeg mig Deres Opmærksomhed for hvad jeg har at sige.

Den centrale Gjenstand for disse Foredrag er den Reaction, som det 19de Aarhundrede i sine første Aartier førte mod det 18des Litteratur og denne Reactions Overvindelse. Denne historiske Begivenhed er efter sit Væsen europæisk og kan kun forstaaes ved en sammenlignende Litteraturbetragtning. Det er derfor en saadan jeg vil forsøge, idet jeg bestræber mig for paa eengang at forfølge visse Hovedbevægelser i den tydske, franske og engelske Litteratur, som i dette Tidsrum ere de vigtigste. Den sammenlignende Litteraturbetragtning har den dobbelte Charakter at nærme det Fremmede til os saaledes, at vi kunne tilegne os det, og at fjerne vort Eget fra os saaledes, at vi kunne overskue det. Man seer hverken hvad der ligger Øiet altfor nær eller altfor fjernt. Den videnskabelige Litteraturbetragtning rækker Dem ligesom en Kikkert, hvis ene Side forstørrer og hvis anden Side formindsker. Det gjælder om at bruge den

saaledes, at vi med den corrigere det naturlige Syns Illusioner. Hidtil have de forskjellige Nationer i litterær Henseende staaet hinanden temmelig fjernt og kun i ringe Grad vist sig i Stand til at tilegne sig hinandens Frembringelser. Vil man have et Billede af Forholdet som det er eller var, maa man tænke sig den gamle Fabel om Ræven og Storken. De husker, at Ræven bød Storken til Gjæst, men den anrettede alle de lækre Sager, den frembar, paa en flad Tallerken, saaledes at Storken med sit lange Næb næsten Intet kunde faae fat paa. De husker ogsaa, hvorledes Storken hævnede sig. Den anrettede sine flydende og faste Spisevarer i en høi langhalset og smalthalset Vase, hvori vel Storkens lange Næb, men ikke Rævens spidse Snude kunde trænge ned. Saaledes have i lange Tider de forskjellige Nationer vekselsvis været Ræv og Stork for hinanden. En stor Del af det æsthetiske Studiums Opgave er og har været at anrette Storkens Kjøkken paa Rævens Service og omvendt.

Et Folks Litteratur fremstiller, naar denne Litteratur er fuldstændig, dets Anskuelsers og Følelsers hele Historie. Store Litteraturer, som Englands og Frankrigs, indeholde saaledes et tilstrækkeligt Antal Documenter, til at man ud fra dem kan bestemme, hvorledes det engelske og franske Folk i enhver historisk Periode har tænkt og følt. Andre Litteraturer, som f. Ex. den tydske, der først ret begynder midt i forrige Aarhundrede, ere formedelst deres Ufuldstændighed meget mindre interessante. Endnu mere gjælder da dette om en saa sen Litteratur som vor egen. At studere det danske Folks hele Følelsesliv igjennem den er ikke muligt; dertil har den altfor store Lacuner. Der gives lange Tidsrum i vor Litteratur, der ikke have givet sig tilkjende ved noget, poetisk eller psykologisk Manifest eller Mindesmærke af nogen Betydning. Er der ellers i saadanne Tider blevet tænkt og følt, saa vides det ikke nu. Men dernæst har det været vort lille og afsidesbeliggende Fædrelands Uheld, at det ikke paa første Haand har frembragt nogen stor europæisk Aandsbevægelse. Vi have ikke givet Stødet til de store Forandringer, vi have undergaaet dem, naar vi ellers have undergaaet dem. Vi faae f. Ex. Reformationens Ideer fra Tydskland, Revolutionens fra Frankrig. Vor Litteratur er som et lille Kapel i en stor Kirke, den har sit Alter, men Hovedalteret findes ikke her. Altsaa ikke nok med, at der er Tider, om hvilke man ikke veed, hvorledes man da har tænkt og følt; der er Tider, hvor man har tænkt og følt men paa anden Haand, svagere og mattere end andensteds. Saaledes skeer det da undertiden, at een af de store europæiske Bevægelser naer os, en anden ikke. Eet Løsen griber os, et andet ikke. Ja undertiden, naar vi slet ikke have været med i Actionen, hvis brede Bølger først naede vore sandede Kyster som flade og matte, hændes det, at vi komme med i

Reactionen.

Et saadant Tilfælde troer jeg har fundet Sted i dette Aarhundrede. Det har været mig paafaldende, og det er dette Indtryk som har foranlediget mig til de Undersøgelser, som ville blive Gjenstand for mine Foredrag.

De vide Alle, hvilken uhyre revolutionær Bevægelse, der i Slutningen af det 18de Aarhundrede brød ud over Verden, og hvilke Følger den andensteds medførte i Politik og Litteratur. Nu vel! denne Bevægelse er jo i alt Væsenligt slet ikke naaet til os. For at tage et Exempel: eet af Revolutionslitteraturens Slagord var den frie Tanke. Men denne frie Tanke, der andensteds optraadte i saa dristige Former og hidførte saa gigantiske Resultater, kommer til os kun i den ynkeligt afblegede Form af theologisk Rationalisme. Hegel har sagt de smukke Ord: « Saalænge Solen stod paa Firmamentet, og saalænge Planeterne dreiede sig om Solen, var det ikke blevet seet, at Mennesket havde stillet sig paa den rene Tanke, man kunde sige stillet sig paa Hovedet og havde søgt at omforme og opbygge hele Virkeligheden efter sit Hoved. Alle tidligere Revolutioner havde havt locale Formaal, først denne vilde omskabe Menneskeheden. » Man kan ikke nægte, at vi Danske iagttog Decorum, vi stillede os ikke paa Hovedet. Men da nu denne mægtige Action, fremkaldt af den menneskelige Tankes Seirsbevidsthed, den rene Tankes Fanatisme, som enhver stor Strøm, der gaaer over sine Bredder, havde fremkaldt Modforholdsregler og Reaction, da kom vi med i Reactionen. I alle vore litterære Bevægelser i dette Aarhundredes Begyndelse, i Oehenschlägers Poesier, i Grundtvigs Prædikener, i Mynsters Taler og Ingemanns Digte er der et stærkt Element af Reaction mod det 18de Aarhundrede. At en saadan Reaction kom, var berettiget og naturligt. Men hvad jeg vilde forsøge at vise Dem som uberettiget og unaturligt, det er, at denne Reaction endnu vedvarer hos os saalænge efter at den andensteds forlængst er ophørt og overvunden.

Lad os forstaae hinanden. Reaction som saadan er langt fra eet med Tilbageskridt. Langt fra! Tvertimod! en sand, supplerende, corrigerende Reaction er Fremskridt. Men en saadan Reaction er kraftig, kort og stagnerer ikke. Efter i nogen Tid at have bekjæmpet den foregaaende Perodes Excesser, efter at have fremdraget, hvad den trængte tilbage, optager en følgende Periode den foregaaendes Gehalt, forsoner sig med den og fortsætter dens Bevægelse. Dette er hvad her ikke er skeet. Naar en Stok er bleven bøiet til een Side, gjør man den ret ved at bøie den til den anden Side - men man bliver ikke ved der-

med. Hin Reaction mod det 18de Aarhundrede fortsætter sig sendrægtigt, trevent, med Afbrydelser, men den synes ikke at ville tage nogen Ende, og Følgen er, at vor Litteratur er sunken sammen i en Døs, der snart begynder at forundre os selv. Det er derfor jeg fik Lyst til at skildre Dem, hvorledes en Reaction ja den samme Reaction andensteds har faaet Ende.

Hvad jeg vil skildre Dem er en historisk Bevægelse, der ganske har et Dramas Karakter og Form. De sex forskellige Litteraturgrupper, som det er min Agt at fremstille for Dem; have fuldstændig Charakteren af sex Akter i et stort Drama. I den første Gruppe, den franske af Rousseau inspirerede Emigrantlitteratur, begynder Reactionen, men her ere de reactionære Strømninger endnu overalt blandede med de revolutionære. I den anden Gruppe, Tydsklands halvkatholske romantiske Skole, er Reactionen i Stigen, den gaaer videre, den holder sig fjernere fra Friheds- og Fremskridtsbestræbelserne i Samtiden. Den tredie Gruppe endelig, som dannes af Forfattere som Joseph de Maistre, som Lamennais i dennes, orthodoxe Periode, som Lamartine og Victor Hugo i den Tid, hvor de under Restaurationen endnu vare Legitimisternes og de Clericales bedste Støtter, betegner den heftige, den triumpherende Reaction. Byron og hans Omgivelser danne den fjerde Gruppe. Denne ene Mand frembringer Omslaget i det store Drama. Den græske Frihedskrig udbryder, et frisk Pust farer hen over Europa, Byron falder som Helt for den græske Sag og hans Heltedød gjør et uhyre Indtryk paa alle Continentets Forfattere. Kort før Julirevolutionen slaae da alle Frankrigs store Skribenter om, de danne den femte Gruppe, Frankrigs romantiske Skole, og den nye liberale Bevægelse betegnes ved Navne som Lamennais, Hugo, Lamartine, Musset, George Sand o. m. fl. Og da nu Bevægelsen fra Frankrig gaaer over til Tydskland, seire de liberale Ideer ogsaa i dette Land, idet den sjette og sidste Gruppe af Forfattere, jeg vil skildre, inspireres af Frihedskrigens og Julirevolutionens Ideer og, ligesom de franske Digtere, i Byrons store Skygge see Frihedsbevægelsens Fører. De vigtigste af disse unge Forfattere ere som Heine, Börne og senere Auerbach af jødisk Afstamning.

Jeg troer, at vi af dette store Drama kunne uddrage en Lære for os selv. Vi ere nemlig denne Gang som sædvanlig en 40 Aar tilbage for Europa. For længe siden har i hine store Hovedlandes Litteraturer Revolutionsstrømmen optaget sine Bifloder og sprængt de Diger der opkastedes paa dens Vei, den er bleven ledet ind i Tusinder af Canaler. Vi arbeide endnu paa at standse den og opholde den i Reactionens Sump. Men vi have kun opnaaet at standse vor Litteratur.

Det vil vel neppe være vanskeligt at opnaae Enighed om, at den danske Litteratur ingensinde i dette Aarhundrede har befundet sig i en saadan Hændøen som i vore Dage. Den poetiske Production er saagodt som fuldstændigt standset, og intet Problem af almindelig human eller social Natur formaaer at vække nogen Interesse eller fremkalde anden Discussion end Dagspressens og Døgnlitteraturens. En stærk original Productivitet have vi ikke nogensinde besiddet, nu er en næsten fuldstændig Mangel paa Tilegnelse af fremmed Aandsliv traadt til, og den aandelige Døvhed har som Døvheden hos den Døvstumme medført Stumhed.

Det, at en Litteratur i vore Dage lever, viser sig i, at den sætter Problemer under Debat. Saaledes sætter f. Ex. George Sand Ægteskabet under Debat, Voltaire, Byron og Feuerbach Religionen, Proudhon Eiendommen, den yngre Alexander Dumas Forholdet mellem de to Kjøen og Emile Augier Samfundsforholdene. At en Litteratur Intet sætter under Debat er det samme som, at den er ifærd med at tabe al Betydning. Det Folk, som frembringer den, kan da længe nok troe, at al Verdens Frelse vil komme fra det, det vil see sig skuffet i sin Forventning; det bliver ikke mere et saadant Folk, som styrer Udvikling og Fremskridt, end Fluen gjorde det, da den mente at drive Vognen frem, fordi den nu og da gav dens 4 Heste et ubetydeligt Stik.

I et saadant Samfund kan mange Dyder være bevarede, det krigerske Mod f. Ex., men disse Dyder kunne ikke holde Litteraturen oppe, naar det intellectuelle Mod er sunket og forsvundet. Al stagneret Reaction er tyrannisk, og naar et Samfund efterhaanden har udviklet sig saaledes, at det under Frihedens Maske bærer Tyranniets Træk, naar der til den offentlige Ytring af enhver hensynsløst frisindet Anskuelse eller Skildring er knyttet en Adgangsformening fra Selskabet, fra den agtede Del af Pressen, fra en stor Del af Statens Embeder, saa vil der naturligvis udfordres langt ualmindeligere Betingelser end ellers til at danne den Art Evner og den Art Charakterer, paa hvilke i et Samfund Fremskridtet beroer. Ifald et saadant Samfund nu udvikler en Art Poesi da kan man ikke altfor meget undres over, at dens væsentligste Indhold bliver det at forhaane Samtiden og skamme den ud. En saadan Poesi vil atter og atter kalde Samtidens Menneske Usling, og man vil maaskee opleve, at de Skrifter, som berømmes og kjøbes mest (Ibsens «Brand. f. Ex.) blive dem, i hvilke Læseren først med en Art Rædsel, senere med en Art Vellyst ret maa føle, hvilken Orm han er, hvor ussel og hvor modløs. Man vil maaskee ogsaa opleve, at Ordet Villie bliver Stikordet for en saadan Slægt, at den raaber med Villies-Dramer og Villies-

Philosophier. Man forlanger det, man ikke har. Man raaber paa det, som man bitrest savner. Man raaber med det, hvorefter Efterspørgslen er størst. Men man vilde trods Alt tage fejl, ifald man pessimistisk mente, at der i en saadan Slægt var mindre af Mod, Besluttethed, Begeistring og Villie, end i Gjennemsnittet af saamange andre. Der er lige saa meget Mod og Frisind, men der behøves mere. Thi naar Reactionen i en Litteratur trænger de nye Tanker tilbage, og naar det Samfund, af hvilket den er udgaaet vel at mærke ikke, som det engelske f. Ex., daglig har maattet høre sig beskyldt, forhaanet ja forbandet for sit Hykleri og sin Convenients, men tvertimod er overbevist om sin Frisindethed og dagligt i den Anledning faaer et Røgelsekar svunget under sin Næse da udfordres der hos dem, der maaskee ellers kunde bibringe Litteraturen nyt Blod, særegne Egenskaber og særegne Vilkaar. En Soldat behøver intet ualmindeligt Mod for at turde skyde paa Fjenden dækket af en Jordvold, men har man først ført ham saa slet, at han ingen Dækning finder, da undre man sig ikke over, at Modet forgaaer ham.

En Combination af forskellige Aarsager har bevirket, at vor Litteratur i ringere Grad end de større har arbeidet i Fremskridtets Tjeneste. Selv Omstændigheder, der have begunstiget Udviklingen af vor Poesi, have her været os i Veien. Jeg vil saaledes fremhæve et Træk af Barnlighed i Folkecharacteren. Vi skylde denne Egenskab vor Poesies næsten enestaaende Naivetet. Naivetet er den i eminent Forstand poetiske Egenskab og man gjenfinder den hos næsten alle vore Digtere fra Oehlschläger over Ingemann og Andersen til Hostrup. Men Naivetet er ikke nogen revolutionær Tilbøielighed. Jeg vil dernæst fremhæve vor Litteratures stærkt abstracte Idealisme. Den handler ikke om vort Liv, men om vore Drømme. Denne Idealisme har som Idealismen og Virkelighedsskyen i alle Litteraturer sin Aarsag i, at vor Poesi udviklede sig under en politisk ussel og nedbrudt Tilstand som en Art Trøst i den reale Gjenvordighed, som en Art aandelig Erobring, der skulde trøste for de materielle Tab. Men den har bevaret en sørgelig Mangel som Minde derom.

Det hænder undertiden den Danske i Udlandet, at en Fremmed efter nogle Samtaler om Danmark retter det Spørgsmaal til ham: « Hvorledes kan man lære Deres Lands Bestræbelser at kjende? Har Deres Samtids Litteratur udviklet en eller anden haandgribelig og letfattelig Type? » Den Danske vil være i Forlegenhed med Svaret. De vide Alle saa omtrent, hvilken Art og Klasse af Typer det var, som det 18de Aarhundrede testamenterede til det 19de. Lad os nævne et Par af Hovedrepræsentanterne for et enkelt Lands Vedkommende, for

Tydscklands. Der er Nathan den Vise, Oplysningsperiodens Ideal, det vil sige Tolerance, ædel Humanitet og gennemført Rationalisme. Man kan neppe sige, at vi have fastholdt dette Ideal eller ført det videre, som det f. Ex. skete i Tydsckland ved Schleiermacher og siden ved saa mange Andre. Det er Mynster som var vor Schleiermacher, men De veed, hvilken Afstand der er mellem Schleiermachers Liberalitet og hins Orthodoxy. Og Skridt for Skridt have vi fjernet os fra Rationalismen uden at optage den eller føre den videre. Clausen var een Gang dens Ordfører, men han er det ikke mere. Heiberg følges af Martensen og Martensens «Speculative Dogmatik» afløses af den « Christelige Dogmatik». I Oehlenschlägers Digtninge hersker endnu et rationalistisk Pust, men Oehlenschlägers og Ørsteds Slægt avler Kierkegaards og Paludan-Müllers.

Det 18de Aarhundredes tydske Litteratur overgav os endnu mange andre poetiske Idealer. Der er Werther, Sturm- und Drang-periodens Ideal, det vil sige Naturens og Lidenskabens Kamp mod det vedtægtsmæssigt ordnede Samfund, fremdeles Faust selve den nye Tids og dens Erkjendelses Aand, der, utilfreds med hvad Oplysningsperioden har indvundet, aner en højere Sandhed, en højere Lykke og en tusindfold højere Magt, der er dernæst Wilhelm Meister, den humane Dannelses Type, der gaaer Livets Skole igjennem og fra Lærling bliver til Mester, som begynder med at jage efter Idealer flygtende fra Livet, men som ender med at finde Idealet i Virkeligheden og for hvem disse to Betegnelser smelte sammen. Der er Goethes Prometheus, som lænket til sin Klippe udtaler Spinozas Philosophi i begeistrede og sublime Rhytmer. Der er endelig Marquis Posa, Revolutionens ægte Incarnation, Frihedens Apostel og Prophet, Type for den Slægt, der gjennem Oprøret mod alle domfældte Traditioner vilde gjøre Fremskridtet muligt og Menneskeheden lykkelig.

Det er med saadanne Typer bag sig, at vor danske Litteratur begynder. Fører den dem videre? Man kan ikke sige det. Thi hvorpaa vilde Fremskridtet beroe? Det beroer paa hvad der siden skete. Det er ikke blevet trykt i denne Form, men jeg skal fortælle Dem det. En skjøn Dag, da Werther som sædvanlig gik og fortvivlet sværmede for Lotte, faldt det ham ind at Baandet mellem Albert og hende dog betød altfor lidt, og han erobrede hende. fra Albert, En skjøn Dag blev Marquis Posa træt af at præke Frihed ved Philip den 2dens Hof for Tyrannens døve Øren, og han jog ham sin Kaarde gjennem Livet -, og Prometheus reiste sig fra sin Klippe og ryddede Olympen, og Faust som var sunket i Knæ for Jordaanden, bemægtigede sig hans Jord og undertvang den med Damp, med Elektricitet, med methodisk Forskning.

Lad os see, i hvilken Skikkelse vor begyndende poetiske Litteratur første Gang giver sig Form. Denne Skikkelse er Aladdin og Aladdin vil sige Poesiens og Naivetetens Ret til at være og Ret til at seire. Det er en Poesi om Poesi, Poesien som hævder sin egen Ret, Poesien som seer sig selv i Speil og undrende skuer sin egen Skjønhed, Noget hvormed den ikke kan blive ved under Straf af at blive en slap og vellystig Narcissus. Og endnu et Træk: Aladdin er Geniet, og med den guddommeligt begavede Aands hele sublime Dristighed detroniserer Oehlenschläger Faust-figuren, gjør Faust til en Noureddin og lader denne Faust ende som en Wagner. Jeg tilbageholder ethvert Udbrud af min næsten uindskrænkede Beundring for dette Digt og fortsætter kun min Tankegang. Aladdin er Geniet, men hvad Art Geni? Hvad er det for Genier, paa hvilke dette Billede passer? Paa Aander maaskee som Oehlenschläger selv eller som hans Samtidige Lamartine, men visselig ikke paa Aander som Shakspeare [sic], som Leonardo, som Michel Angelo, Beethoven, Goethe og Schiller, Hugo og Byron, allermindst paa Napoleon, der maaskee mest umiddelbart har givet Anledning til Aladdin, Thi Geniet er ikke den geniale Lediggjænger, men den geniale Arbejder og de medfødte Gaver ere kun Værktøiet, ikke Værket.

Saa følge Figurer som Oehlenschlägers nordiske Helteskikkelser, Hakon, Palnatoke, Axel, Hagbarth, Idealer af Kraft og Kjærlighed, der uden at være frembragte med en saadan Phantasiers Styrke, at de blive antike, dog staae Samtiden altfor fjernt til at have et virkeligt Forhold til den. I al deres Skjønhed ere de for abstracte og ideale til mere end ufuldkomment at afspeile den Tid, i hvilken de bleve til, og deres praktiske Virkning paa Sindene er allerede derved stærkt begrændset, at de jo forkynde sig som Fortids-Idealer. Det er ikke den moderne Tids Sjælsindhold som i dem bliver forment; med Bevidsthed skrues Psychologien tilbage og en Udrensning af alt egentligt og utvetydigt Moderne forsøges. Det er lærerigt at sammenligne dem med Heltene paa et samtidigt Theater, Victor Hugos. Disse staae maaskee poetisk tilbage. Men man føler stærkere Pustet af en ny Tid naar man seer Victor Hugos fnysende Plebeier skride over Scenen. Derfor blev ogsaa V. Hugos første Tragoedier allesammen forbudne af den bestaaende Regjering, Noget som aldrig er hændet een dansk, en Eiendommelighed, man kan udlægge efter sine Sympathier enten som Tegn paa vor Poesies rent digteriske eller som Tegn paa dens rent virkelighedsløse Charakter. Endnu ganske anderledes abstracte, ja saa at sige blodløse blive Typerne i en Litteraturgruppe, der slutter sig til Oehlenschlägers dramatiske Arbejder og behandler vor Middelalder, efter at hine have behandlet vor Oldtid.

Jeg mener Ingemanns Romaner. Den Livserfaring og det Livsstudium, hvorpaa disse Bøger ere grundede, er yderst ringe. De beholde et andet Værd: men til Livet have de lidet eller intet Forhold, skjøndt de høre til de Bøger, der iøvrigt have havt størst praktisk Virkning. De tilhøre en fra Skotland indført uheldig og nu opgiven Genre, den historiske Roman, som frembragt af en fuldblods Tory var udgaaet fra en Aandstilstand, der havde alle sine Idealer i Fortiden ligesom vor.

Paa en saadan Aandstilstand prelle alle Aarhundredets store Begivenheder af. Den græske Frihedskrig, hvis Udbrud andensteds giver Signalet til saa uhyre litterære Begivenheder, som i Frankrig og Tydskland bliver hele Skolers Bane og fremkalder nye Skoler, som bringer et helt Kuld af Forfattere til at slaae om og træde i Oppositionens Tjeneste, efterlader sig næsten intet andet Spor i Danmarks Poesi end hine berømte Linier i « Kong Salomon og Jørgen Hattemager »: « Hvad mener Hr. Baronen vel om Grækernes Affairer? » En Begivenhed som Revolutionen i Juli 1830 sætter sig hos saa djærv, saa liberal en Aand som Poul Møller intet andet Minde end hint for resten saa smukke og saa karakteristiske Digt « Kunstneren mellem Oprørerne », et Digt, der ved sin Loyalitet, sin æsthetiske Ligegyldighed for Omverdenens Begivenheder, sin ubegrændsede Foragt for alle Samfundsbevægelserne maler hele Epochen herhjemme. For Poul Møller vare Revolutionerne virkelig personificerede i « to frisindede Dreng og en lam Redacteur » Byrons det halve Aarhundrede beherskende Poesi, som ved hans Heltedød forplantes Verden over, naaer ogsaa til os, men kun Drapperiet tiltaler her, Tankerne og Typerne vogter man sig vel for at tilegne sig. En af vore ædleste og skønneste Digternaturer Biskopsønnen Frederik Paludan-Müller, tilegner sig Versemaalet, Rhytmen, Stemningsvexlingen, den barokke Skiften mellem Pathos og Ironi i de Byronske Epopeer, men kun for at benytte denne Form som Indklædning for hele det traditionelle Tanke- og Følelses-Sæt. Han helder den gamle Vin paa de nye Flasker og udvikler sin Poesi lidt efter lidt til et begejstret Indlæg for asketisk Moral og den stiveste Orthodoxy. - Ifald man tænkte sig et Land af Danmarks Størrelse bestyret som en Art China og imaginerede sig en Lov, ifølge hvilken i en vis given Tid ingen andre end theologiske Candidater skulde have Stemmeret i Litteraturen eller faae Lov til for deres Landsmænd at bearbejde Indtrykkene udefra, saa vilde det være et interessant Spørgsmaal at undersøge, hvori vel en saadan Litteratur, forfattet af theologiske Candidater, vilde blive forskjellig fra en stor Periode og Gruppe af vor.

Det synes som om det ikke skulde lykkes os at udtrykke noget Typisk i anden Form end den abstract idealiserede og den abstract karrikerede. Efter alle hine positive Figurer følger en Række negative Billeder. Heiberg samler Charaktertrækkene fra alle sine Vaudeviller til et Billede af den kjøbenhavnske Spidsborger i «En Sjæl efter Døden» og Paludan-Müller skriver sit Mesterværk «Adam Homo», strengt taget den eneste virkeligt typiske og for en Fremmed lærerige danske Roman. Den indeholder al den europæiske Reactionstids Slaphed og Usselhed samlet som i en Essents. Adam Homo er Mennesket i Almindelighed, lad saa være, men Mennesket fra Christian den 8des Tid. Samtidigt taber den importerede philosophiske Bevægelse sig herhjemme, den begyndende Hegelske Skole standser, Heiberg afløses af Kierkegaard og Lidenskaben for at tænke af Lidenskaben for at troe. Den philosophiske Bevægelse ophører foreløbig uden at have afsat nogen Bog endsige noget Værk, og den ethisk religiøse Bestræbelse, som begynder, faaer sin Parallel og sin Fortsættelse indenfor Poesien. En Gruppe skjønnede, men barnlige Bondenoveller, vort Aarhundredes Hyrdescener, følge den religiøse Strøm. Men høiere og høiere stiger Enthousiasmen for positiv Religion og asketisk Moral. Man overbyder hinanden i at optaarne Idealer, ud fra hvilke Virkeligheden kun øines som et fjernt sort Punkt.

Hvori er Strømningen udmundet? I Skikkelser som Paludan-Müllers Kalanus, der i Ekstase opbrænder sig selv paa Baalet, og som Ibsens Brand, hvis Moral gennemført vilde føre Halvdelen af Menneskene til at sulte ihjel af Kjærlighed til Idealet.

Og der ere vi endte. Intetsteds Europa over saa exalterede Idealer og ikke mange Steder et plattere aandeligt Liv. Thi man maa dog være yderligt naiv for at troe, at vort Liv svarer til hine Typer. Saa stærk har Strømningen været, at selv en saa revolutionært anlagt Natur som Ibsens er bleven inddraget i den. Er Brand Revolution eller Reaction? jeg skal ikke kunne sige det, saa meget har dette Digt af begge Dele.

Det forrige Aarhundredes to store Grundtanker vare disse: i Videnskaben den frie Forskning, i Poesien Humanitetens frie Udfoldelse. Hvad der ikke bliver i denne Strøm, det glider ned ad Decadencens og tager Veien til Byzants. Thi udenfor denne Bevægelse ere alle Bevægelser byzantinske. I Videnskaben byzantinsk Skolastik, i Poesien Legemer og Aander, der ikke ligne Legemer og Aander, ensformige og abstracte.

Giv en Sirius-Beboer, der kun har gjenne læst vor klassiske moderne Poesi, et Par moderne udenlandske Dramer ihænde, f. Ex. Alex. Dumas's «Le fils naturel», Emile Augiers «Le fils de Giboyer » og «Les effrontés», og han vil gjøre Bekjendtskab med utallige Samfundstilstande og Samfundsproblemer, som han ikke kjendte, fordi de, skjøndt de existerer i vort Samfund, ikke existerer i vor Litteratur. Thi til det moralske Raseri svarer som Modstykke det moralske Snerperi. Hvad have vi gjort af hint første Opsving, da man herhjemme som overalt ved Aarhundredets Begyndelse første Gang skimtede en Poesi bag de 3 Enheder, en Guddom bag Treenigheden, en Kjærlighedens Lykke bag det conventionelle Ægteskab, en Sandhed bag Dogmerne, en Lighed bag Kasteadskillelsen og Standsinddelingen, en Frihed høit over Convenienssens og Selskabets og Samfundsmoralens Tvang!

Oehlenschläger emanciperede vor Poesi fra Moral. Han seirede skjøndt efter en Kamp og Poesien blev fri. Heiberg bragte Logiken i ligesaa stor Ære som den, hvori Poesien stod, han emanciperede den æsthetiske Kritik fra Følelsesraisonnetet og erobrede et nyt Terrain for Philosophien. Saa kom de første Fordringer paa Politisk Frihed. Men Bannerførerne i Litteraturen svarte: Hvad raabe I paa politisk Frihed, den sande Frihed er Villiens egen indre Frihed; at vinde den er jer altid tilladt, og den anden er, naar hin er givet, uden al Betydning.

Og man skrev store metaphysiske Afhandlinger om Villiens Frihed, Determinisme og Afsindighed; men man opnaaede dog ikke at berolige Gemytterne og vi fik politisk Frihed. Mon ikke Betingelsen for et Fremskridt paany vilde være det, at Løsenet atter blev Frihed: Aandsfrihed, at man istemmede: vi ville den frie Tanke og den frie Humanitet. Det vil da ikke nytte, at man svarer: « Hvad raabe I paa Frihed, I have jo al den, I kunne ønske,» og man mener den politiske Frihed. Man vil ikke erklære sig tilfreds med den. Det er ikke saameget ydre Love, der behøve at forandres, om end ogsaa de, som det er den hele Samfundsbetragtning, som den yngre Slægt fra Grunden af maa omforme og oppløie, før en ny Litteratur kan skyde op. Hovedarbeidet vil blive gennem en Mangfoldighed af Canaler at lede de Strømninger, som have deres Udspring i Revolutionen og Fremskridtsideerne, herind og at standse Reactionen paa alle de Punkter, hvor dens Opgave historisk er endt.

Kilde

www.danmarkshistorien.dk

Kildetype

Dokumentation på online medie

Tags

Foredrag

Relateret

27. november 1913

10. oktober 1906

URI

<https://www.dansketaler.dk/tale/georg-brandes-indledende-forelaesning-om-hovedstroemninger-i-det-19de-aarhundredes-litteratur-1871-foersteudgivelse>